

Ferda Godino, dr. Franca Hočevarja, Draga Košmrlja, Ivana in Vladimira Krefta, Ivana Nemca, Franca Šebjaniča, Staneta Škrabarja, Miro Tomšič — in pravočasno zdaj že rajnega Ivana Kronovška, predsednika Zveze KFIID. In končno si je Kuhar zagotovil vpogled v arhiv ZKFIID, ki ga hrani Kronovškova vdova. Kuhar je sodeloval tudi pri oblikovanju študijskega projekta IZDG Nastajanje in razvoj ljudskofrontnega gibanja na Slovenskem z osnutkom načrta za predvideno monografijo Pot Zveze in društev kmetijskih fantov in deklet v OF.

Kuhar z razpravo v brošuri o Majcnu in Mevžlju zaradi omejenega prostora in pokrajinskega poudarka navedene knjižice ni izčrpal vseh znanih virov in je nekatere epizode gibanja obdelal bolj, druge manj podrobno (tako je npr. v primeri z nekaterimi drugimi razvojnimi stopnjami dokaj obširno prikazan Janže Novak). Pisec predvidene monografije bo moral izkoristiti seveda vse razpoložljive vire in v večji meri raziskati še troje: a) položaj kmetijskega združništva ter gospodarske in socialne razmere slovenskega kmečkega prebivalstva v obdobju kraljevine, zlasti v letih svetovne gospodarske krize; b) vpliv delovanja kmečke komisije pri CK KPS, ki je segal v vse neklerikalne kmetijske organizacije (v ZKFIID in neposredno v vrsto njenih društev, v visokošolska društva v Ljubljani in Zagrebu, v Gospodarsko slogo, v Gubčevo zvezo), pa tudi v nekmetske organizacije s vplivom na kmetijsko mladino (v Učiteljski pokret, v sokolska društva); c) pot preobrazbe v levo (ne le v Glavnem odboru ZKFIID, ampak tudi v terenskih pododborih in v posameznih društvih).

Ugotoviti bo treba, zakaj in kako se je uveljavilo v zavesti slovenskih komunistov, da kaže izhajati pri reševanju agrarnega vprašanja predvsem iz danih razmer, ker bi posnemanje tuje prakse bilo očitno jalovo. Živ, nešablonski odnos vrste slovenskih komunistov do družbene problematike slovenskega kmečkega prebivalstva se je tvorno in bogato izrazil z družboslovnimi študijami o slovenski vasi pa tudi v ljudskofrontnem tisku (zgledno v Ljudski pravici). Zato zgodovinar predvojnega kmetijskega gibanja v Sloveniji, to je tudi socialnih razmer, ki so prizadevale članstvo DKFIID in Njive, ne bo mogel mimo Žgečevih Haloz, mimo knjige Janeza Marentiča Slovenska vas pod kapitalističnim jarmom, ki je bila po besedah inž. Jožeta Levstika komunistom »priročnik za revolucioniranje kmečkega prebivalstva«, in mimo vrste še drugih znanstvenih oziroma publicističnih del levičarjev, tako Lada Kozaka, Ivana Krefta, Jožeta Slaka, Jožeta Kerenčiča, Ivana Bratka, Alija Kardoša, Štefana Kovača in drugih. Prav tako ne mimo stališč Speransove (Kardeljeve) knjige Razvoj slovenskega narodnega vprašnja, ki so se začela organizirano uveljavljati z delovanjem kmečke komisije pri CK KPS. In končno velja v polni meri upoštevati tudi obe retrospektivni razpravi predsednika te komisije Lada Kozaka v Delu 1949: O delu partije med slovenskim kmečkim ljudstvom v predvojni dobi (št. 5) ter O delu Partije med kmeti v prvem obdobju ljudske fronte (št. 8).

Janko Liška

Jugoslavija v Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale

Ena izmed pomembnih revij, ki se ukvarja s problematiko druge svetovne vojne, je tudi francoska Revija za zgodovino druge svetovne vojne (Revue

d'histoire de la deuxième guerre mondiale). Izhaja že od leta 1950 v univerzitetni založbi v Parizu vsake tri mesece. Ureja jo uredniški odbor, ki mu je v začetku predsedoval znani francoski zgodovinar, Lucien Febvre. Poleg njega so v uredniškem odboru tudi tako znani zgodovinarji kot P. Renouvin, specialist za zgodovino meddržavnih odnosov, gospodarski zgodovinar E. Labrousse. Poleg njih pa še M. Baumont, P. Vaucher, E. Vermeil, G. Bourgin, J. Cain. Odgovorni urednik je vseskozi aktivni udeleženec francoske rezistence Henri Michel. Po smrti Luciena Febvra je prevzel njegovo mesto Maurice Baumont leta 1962.

Že sam naslov revije pove, da se je njena dejavnost razširila na obveščanje o dogodkih med drugo svetovno vojno, ali ki so v zvezi z njo. To naj bi bila tudi njena prvenstvena naloga. Zato najdemo v njej razprave, študije, kratke povzetke, recenzije, bibliografijo, ki jo pripravlja Biblioteka za mednarodno dokumentacijo (Bibliothèque de documentation internationale contemporaine) in ki je razdeljena v splošno bibliografijo in bibliografijo historiografije, v mednarodni položaj pred vojno, v vojne akcije in notranje življenje držav, ter zapiske o arhivskih fondih in raziskovalnih centrih. Zgodovinarji so se sicer omejili pretežno na prikazovanje zgodovinskih dogodkov na zahodnih frontah, čeprav srečamo tudi sestavke v zvezi z vzhodno in tihomorsko fronto. Revija je občasno posvetila tudi več posebnih številk raznim jubilejem in zanimivim vprašanjem, tako npr. ob dvajsetletnici osvoboditve Francije, vidiki francoske ekonomike med vojno, Italija pod Mussolinijevo vlado, nemška okupacija na Poljskem, Sovjetska zveza v vojni in tako dalje.

Kljub temu, da je revija francoska, sodelujejo v njej tudi mnogi znani zgodovinarji druge svetovne vojne iz drugih evropskih držav, Združenih držav Amerike, Japonske in drugi. Pomembno je dejstvo, da je ne glede na ideološko pripadnost, dala prostor tudi sovjetskim in vzhodnoevropskim zgodovinarjem. Zaradi svoje specialistične usmerjenosti na problematiko druge svetovne vojne po eni strani, po drugi strani pa zaradi obravnavanja te problematike na vseh področjih od političnih, čisto vojaško-operativnih, do gospodarskih itd., je revija postala najpomembnejša o teh vprašanjih na svetu sploh. V tem kratkem prikazu se seveda ne moremo spuščati v podrobno problematiko in ocenjevanje, ampak bi opozorili le na članke, ki zadevajo problematiko Jugoslavije, pri čemer z avtorji ne bi polemizirali, ampak samo sumarno opozorili na obravnavano snov.

Vladimir Dedijer, O nemško-jugoslovanskem premirju (Sur l'armistice germano-yougoslave 17 avril 1941) št. 32, julij 1956, str. 1—10.

V članku o nemško-jugoslovanskem premirju 17. aprila 1941 razpravlja avtor o tem, ali je bila Kalafatovičeva kapitulacija res premirje in če je zaradi nje Jugoslavija prenehala biti na strani zaveznikov. Po pravni tezi držav sil osi Jugoslavija od 17. aprila ni več obstajala kot država in tako sploh ni mogla biti v vojni. Avtor najprej razpravlja o stanju virov za to vprašanje, ki je močno pomanjkljivo, nato pa kronološko sledi sejam Simovičeve vlade in njenim navodilom generalu Kalafatoviću in ugotavlja, da je Kalafatović prekoračil pooblastila o predaji, ki mu jih je dal Simović. Uradni nemški in italijanski komunikeji so Kalafatovičevo dejanje označili kot kapitulacijo ne pa premirje. Avtor ugotavlja tudi, da je bilo s tem dokumentom tudi kršeno mednarodno

pravo, saj se v njem govori le o enem poraženem partnerju. Temu je po popolnem razsulu vojske sledilo še razkosanje Jugoslavije, kar je tudi kršenje določil mednarodnega prava, ker je bila Jugoslavija še v vojni.

Kruno Meneghello-Dinčić, Tito in Mihajlović, njun spor in posledice (Tito et Mihailovitch, leur conflit et ses suites) št. 29, januar 1958, str. 1—31.

Sestavek s precejšnjo natančnostjo podaja razvoj konflikta med narodno-osvobodilnim gibanjem pod vodstvom KPJ in četništvom, ki je nadaljevalo velikosrbske in centralistične težnje predaprilske Jugoslavije. V konflikt, ki mu priznava ideološke in socialne razsežnosti, vpleta osebnosti Tita in Mihajlovića, pri čemer prvi pridobiva na ugledu doma in v svetu, drugi pa zaradi povezovanja z okupatorjem in odkritega narodnega izdajstva vse bolj drsi v svoj dokončni propad in obsodbo pred sodiščem. Mihajlovićevo povezovanje z okupatorjem in kvisingli Nedićem in Pavelićem je dokumentirano tudi s podatki iz angleških virov.

Kruno Meneghello-Dinčić je v dveh daljših prikazih predstavil celotni Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda v članku *Vojna za »nacionalno osvoboditev«* Jugoslavije (La guerre de »libération nationale« en Yougoslavie) št. 34, april 1959, str. 9—19 in št. 38, april 1959, str. 37—48.

Avtor je najprej na splošno opisal značaj celotne edicije, nato pa je v prvem članku na podlagi objavljenih dokumentov serije II, torej vrhovnega štaba NOV in POS, rekonstruiral razvoj narodnoosvobodilnega boja v osrednji Srbiji, Črni gori ter Bosni in Hercegovini, seveda le za obdobje, za katerega so bili dokumenti dotlej objavljeni, to je do prvega zasedanja AVNOJ v Bihaću. V drugem članku pa je po istem kriteriju obdelal narodnoosvobodilni boj še v Sloveniji, Hrvatski in Makedoniji do srede leta 1943 oziroma za Makedonijo do septembra 1944. Druge literature pri tem ni uporabljal, niti ne drugih virov, zato prikaz ni popoln in celoten, je pa zanimiv in informativen.

Kruno Meneghello-Dinčić, Zavezniki in jugoslovansko odporiško gibanje (Les allies et la resistance yougoslave) št. 42, april 1961, str. 27—48.

Na podlagi podatkov iz jugoslovanskih in zavezniških virov poda avtor kronološki pregled odnosov med zahodnimi zavezniki ter Sovjetsko zvezo na eni ter narodnoosvobodilnim gibanjem ter četniki Draže Mihajlovića na drugi strani.

Opiše, kako so v prvem obdobju Angleži in Amerikanci povelicevali Mihajlovića in mu delno tudi materialno pomagali. S težavo, vendar odločno se je prebijala resnica o partizanih kot edinih nosilcih boja proti okupatorju. Po njegovem mnenju so to resnico odkrili svetu Britanci in angleška vlada je iz nje storila pomembne vojaške in politične sklepe. Odslej zahodni zavezniki podpirajo le partizane. Pomoč Sovjetske zveze je ves čas manj odkrita in materialno manj učinkovita. Avtor je mnenja, da Sovjetska zveza ni želela vznemirjati zahodnih zaveznikov, pa tudi njene možnosti za neposredno pomoč so bile v prvem obdobju neznatne. Avtor opiše tudi delež rdeče armade pri osvoboditvi Jugoslavije. Zaključuje z opisom poslabšanih odnosov nove jugoslovanske države z zahodnimi zavezniki v trenutku popolne osvoboditve in konca vojne, zlasti ob jugoslovanski osvoboditvi Trsta, Gorice in Koroške.

Kruno Meneghello-Dinčić, Zunanja politika Jugoslavije (La politique étrangère de la Yougoslavie 1934—1941) št. 58, april 1965, str. 57—66.

Avtor na podlagi lastnih opazovanj in izkušenj v jugoslovanski zunanji politiki in deloma na podlagi dokumentov oporeka osnovni tezi J. B. Hoptnerja (v delu *Yugoslavia in Crisis 1934—1941*, New York and London, Columbia Univ. Press, 1962), da je knez-regent Pavle vodil kot edino možno politiko — približevanje Jugoslavije silam osi. V končni posledici je to, kot je znano, pripeljalo do pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu. Knez Pavle pa naj bi ostal naklonjen zahodnim zaveznikom.

Avtor je nasprotnega mnenja, da knez Pavel ni opravil svoje državniške naloge, da ni znal ustvariti dovolj zgodaj narodne enotnosti v Jugoslaviji, da je poskušal izigravati različne države med seboj in pri tem sam postavil past, iz katere se ni mogel izmotati drugače kot s pristopom k silam osi, in da bi kot alternativo paktu lahko obdržal generalno smer stroge nevtralnosti, pa naj bi se zgodilo že karkoli. Avtor sestavka opozarja tudi na lahkoto, s katero je bil izveden udar 27. maca 1941, kar naj bi spet kazalo na napačno oceno kneza Pavla o položaju v državi. Ljudstvo pa je prej podpiralo vse izraze in akcije vlade, ki so zagotavljali jugoslovansko nevtralnost.

H. Batovski, *Za balkansko zavezništvo (Pour une alliance balkanique)* št. 74, april 1969, str. 1—16.

Avtor začenja z razpravo s položajem ob italijanskem napadu na Grčijo oktobra 1940, ko je Jugoslavija uradno deklarirala svojo nevtralnost. Ugotavlja, da je bil položaj v Jugoslaviji v tistih dneh precej slabši od grškega. Zato se je generalni štab hotel za vsako ceno izmakniti spopadu. Poleg tega tudi jugoslovanska armada, cenjena na zahodu, v resnici niti ni bila tako močna niti dobro oborožena. Beograd se je zavedal, da na britansko pomoč ni računati z gotovostjo.

Drugačen je bil položaj Turčije, zvezana je bila z balkanskim paktom in še dvema posebnima pogodbama v Grčiji. Iskala je stik za vojaške ukrepe z Jugoslavijo, ta pa ga je odklanjala.

Medtem se je Churchill v zvezi z italijansko-grško vojno živo zanimal za položaj na Balkanu. Hotel je zaktivizirati v tem boju Turčijo in vanj potegniti Jugoslavijo, ki naj bi napadla Italijane v Albaniji. Računal je tudi na zvezo z Bolgari, toda balkanske države so premalo zaupale v londonske obljube in napovedi.

Okoli pridobivanja pozicij v balkanskih državah je prišlo do hudega rivalstva med britansko diplomacijo in diplomacijo osi. Med tem se je v Jugoslavijo zateklo nekaj bolgarskih politikov, ki se niso strinjali s pronemško politiko kralja Borisa in so sodelovali proti osi. Jugoslovanski vladni krogi pa jih niso podprli, ker so bili preveč pod vtisom nemške vojaške moči. Jugoslovansko politiko je ta čas označevala skrajna previdnost v odnosu do Nemčije in Italije, ki pa je vendarle še dopuščala stare stike z zahodnimi silami. Za balkanska vprašanja pa jugoslovanska diplomacija ni kazala več smisla. Jugoslavija se tako nikakor ni hotela vezati z Grčijo in sprejemati kakršnihkoli pogojev. Celo ob obisku posebnega odposlanca Združenih držav Amerike Donavana, ki je prišel z velikimi zagotovili za podporo v boju proti Hitlerjevi ekspanziji, se jugoslovanska stališča niso spremenila.

Angleška diplomatska ofenziva na Balkanu se je stopnjevala, hotoč doseči protinemško balkansko zvezo. Ta hotenja so podpirale tudi ZDA. Sredi te

zahodne ofenzive je prišlo do razgovora Cvetković—Hitler in do vabila k pristopom k osi. Ob Edenovem obisku v Turčiji je jugoslovanska vlada odklonila srečanje z angleško delegacijo.

Med tem je 1. marca 1941 Bolgarija že pristopila k trojnemu paktu. Grki so bili še vedno odločeni boriti se proti Italijanom. Zato je Eden še nekajkrat povabil Jugoslavijo v angleški tabor, obljubljaljoč po zmagi revizijo italijansko-jugoslovanske meje v Istri. Eden ni uspel niti v poskusu, da bi zblžal Turčijo in Jugoslavijo za primer nemškega napada.

Dne 25. marca sta podpisala Cvetković in Marković na Dunaju pristop k trojnemu paktu, ki mu je sledil državni urad v Jugoslaviji. Nova Simovićeva vlada je skušala popraviti napake predhodnikov. 3. aprila 1941 je prišlo do srečanja med vojaškimi osebnostmi Jugoslavije, Grčije in Anglije v Kenaliju na grško-jugoslovanski meji. Razšli so se brez sporazuma.

Kruno Maneghello-Dinčić, Ustaška država na Hrvaškem (L'état »Oustacha« de Croatie 1941—1945) št. 74, april 1969, str. 43—65.

Razprava obravnava pregledno in dokaj podrobno zgodovino nastanka in delovanja ustaškega gibanja pred ustanovitvijo »Nezavisne države Hrvatske« v aprilu 1941. Poudarja vlogo nemških nacistov pri njenem oblikovanju in poznejše italijansko sodelovanje z njenimi voditelji. Neodvisnost je bila samo navidezna, ker so si njeno ozemlje Nemci in Italijani razdelili v okupacijske cone. V tem okviru pa so ustaši izvedli množično uničevanje srbskega prebivalstva in nasilno spreobračanje pravoslavnih v katoliško vero. Posebno poglavje je posvečeno razvoju narodnoosvobodilnega boja na ozemlju NDH in uničenju večine oboroženih ustaških čet regularne vojske NDH na ozemlju Slovenske Koroške (Pliberk) v maju 1945.

Glede na specialno problematiko, ki jo revija obravnava in pa na prispevke o drugih državah, kjer je seveda razumljivo, da prevladujejo tisti, ki obravnavajo predvsem zahodno Evropo, nikakor ne moremo biti zadovoljni z deležem prispevkov o jugoslovanski zgodovini in narodnoosvobodilnem boju posebej. Večina prispevkov je izpod peresa Kruna Maneghello-Dinčića in je Vladimir Dedijer edini jugoslovanski zgodovinar, ki je našel pot med strani omenjene publikacije. Značilno je tudi, da se tudi redke razprave dotikajo bolj problemov, ki kakorkoli zadevajo tudi odnose z drugimi državami in pa kontrarevolucijo, medtem ko o razvoju narodnoosvobodilnega boja ni nobenega članka. Zato je toliko bolj razveseljivo, če so novice le točne, da bo ena prihodnjih števil v celoti posvečena NOB v Jugoslaviji. Same redakcije in tujih zgodovinarjev najbrž ne moremo preveč kriviti, saj imajo kljub zanimivi problematiki tudi zanje pač težave z jezikom. Manj razumljivo pa je, da je v siceršnji poplavi literature o NOB tako malo storjenega, da bi tudi svetu predočili naš osvobodilni boj, vsaj v znanstvene kroge, v katerih ima Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale širok odmev.

Slednjič naj še opozorim, da je pozitivna stran revije v tem, da zelo pozorno spremlja mednarodno publicistiko in jo ocenjuje. Zelo uporabna je bibliografija, ki skuša kolikor mogoče na široko prikazati raziskovanje problemov druge svetovne vojne v svetu. Za Jugoslavijo je bibliografija žal enostranska in pomanjkljiva.

Več kot pol zvezka je običajno namenjenega ocenam in poročilom, s katerimi so jugoslovanske revije v veliki večini tako revne.

Nada Kobal